

“ชาวอีสานมีไข้ ปวดท้องและมีตับโต”

ผู้ป่วยชายไทยคู่ อายุ 64 ปี อาชีพทำนา ที่จังหวัดร้อยเอ็ด

ประวัติ

เป็นไข้มา 2 สัปดาห์
 เมื่อ 7 เดือนก่อน ปัสสาวะบ่อย ไปหาแพทย์พบว่าเป็นเบาหวาน ได้ยา
 Glibenclamide รับประทานทุกวันๆ ละ 1 เม็ดตอนเช้า
 2 สัปดาห์ก่อนมาโรงพยาบาล มีอาการจับไข้ หนาวสั่น พร้อมกันมีอาการ
 ปวดท้อง จุกแน่นที่บริเวณลิ้นปี่ ปวดเป็นพักๆ ต่อมามีอาการไอ และมีเสมหะในลำคอ
 ผอมลงน้ำหนัก ลดไป 3 กิโลกรัมในระยะเวลาตั้งแต่เริ่มไม่สบาย

อภิปราย

ปัญหา คือ โรคไข้หนาวสั่นและปวดท้องบริเวณลิ้นปี่ใน ชาวอีสานสูงอายุจากอีสาน
 อาการไข้มีสาเหตุมากมายแต่ถ้ามีอาการหนาวสั่นร่วมด้วย สาเหตุที่เป็นไปได้
 มีน้อยลงมาก โดยทั่วไปก็มีอยู่ 4-5 โรค ในบ้านเราสาเหตุแรกที่ควรกล่าวถึงก็คือ มาเลเรีย
 แต่ในรายนี้มีอาการปวดจุกใต้ลิ้นปี่ เป็นอาการสำคัญร่วมกับก็คงแทบไม่นึกถึง Acute lobar
 pneumonia หรือ pneumonitis จากเชื้อ Strept. Pneumoniae มักเริ่มด้วยไข้สูงมีหนาวสั่น
 เจ็บหน้าอกและต่อมาไอมีเสมหะ อาการเป็นรวดเร็วและไม่ปวดท้องบริเวณที่กล่าว
 Acute pyelonephritis ก็มักมีอาการหนาวสั่นร่วมกับไข้ มีปวดเมื่อยบั้นเอวข้างหนึ่งข้างใดได้
 ซึ่งในรายนี้ก็ไม่นึกถึง สาเหตุสุดท้ายที่นำเป็นไปได้มากกว่าโรคที่ได้กล่าวมาแล้วก็คือ การ
 อักเสบที่ท่อน้ำดี

สำหรับอาการปวดท้องในผู้ป่วยใดๆ ก็ตาม แพทย์ควรจะได้รายละเอียดให้
 มาก ที่สุด จำง่าย ๆ ก็คือ ลักษณะ 10 ประการที่นายแพทย์ John Ryle อายุรแพทย์ผู้มี
 ชื่อเสียงชาวอังกฤษในสมัยต้นศตวรรษที่ 20 ซึ่งเป็นผู้นำ inbranasal gastric tube มาใช้
 แนะนำให้แพทย์ ผู้รักษาถามจากผู้ป่วย ผมเรียกว่า บทบัญญัติ 10 ประการของ John
 Ryle คือ

1. ปวดท้องมานานเท่าไร
2. ปวดตลอดเวลาหรือปวดๆ หายๆ ถ้าปวดๆ หายๆ ปวดครั้งละนานเท่าไร
 ปวดระยะเวลาสั้นสุดเท่าใด นานสุดเท่าไร
3. ปวดบ่อยแค่ไหน? เช่น 2-3 ครั้งในหนึ่งวัน
4. ปวดมากขึ้น หรือปวดน้อยลง หรือปวดห่างไป
5. ปวดที่ไหน เช่น บริเวณลิ้นปี่ ในกรณีนี้
6. ปวดร้าวไปที่ไหน เช่น อาการปวดเริ่มที่ลิ้นปี่แล้วลงไปใต้ชายโครงขวา
7. ปวดอย่างไร? ปวดตื้อๆ หรือปวดจุก มาเป็นพักๆ ที่เรียก colic
8. มีอะไรที่ทำให้ปวดมากขึ้น เช่น ถ้าขยับตัวปวดมากขึ้น

9. มีอะไรที่ทำให้อาการปวดทุเลาลง เช่น นอนเฉยๆ ในกรณีปวดจุกเสียด เป็น colic บางครั้งผู้ป่วยมักจะบอกว่านั่งงอตัวกดท้องแล้วดีขึ้น
10. มีอาการอะไรอื่นร่วมด้วยหรือไม่? เช่น คลื่นไส้ อาเจียน

แพทย์ผู้รักษาจึงควรจะถามและบันทึกคำตอบให้ได้ครบ เพราะเป็นประโยชน์ต่อการวินิจฉัยโรคมก

กลับมาในกรณีผู้ป่วยรายนี้ อาการปวดที่บริเวณลิ้นปี่ ปวดเป็นพักๆ คล้ายที่มาของอาการปวดว่าอยู่ที่อวัยวะส่วนไหนก็เท่ากับได้คำตอบไปเกือบครึ่งแล้ว หลักการที่แพทย์ทางประสาทวิทยามักจะใช้เสมอๆ ก็คือ คำถามที่ว่ารอยโรคอยู่ที่ไหน เรื่องปวดท้องก็เช่นกัน ถ้าปวดบริเวณลิ้นปี่ อวัยวะในช่องท้องที่มี midline origin ก็นึกถึงกระเพาะและส่วนแรกของ duodenum รวมทั้งอวัยวะที่ถือกำเนิดเป็นเหมือน diverticula เติบโตออกไปจาก duodenum ก็คือ Liver, gall bladder และ pancreas

อาการปวดจุกเป็นพักๆ หรือ colicky pain จะมีสาเหตุมาจากอวัยวะที่กลวง (hollow viscus) ปวดเป็นพักๆ เหมือนอวัยวะบีบตัวเป็นแบบ peristaltic wave ถ้าปวดบริเวณลิ้นปี่ก็นึกถึงกระเพาะ ที่ลำไส้และลำไส้ส่วนต้น (duodenum) รวมทั้งถุงและท่อน้ำดี เรียก foregut ในความเป็นจริงในกรณีของถุงและท่อน้ำดี ใช้คำว่า colic ไม่ค่อยเหมาะสมนัก เพราะลักษณะอาการปวดไม่เป็นแบบ intestinal colic คือปวดมากขึ้นมาแล้วทุเลา แล้วปวดมากขึ้นอีก สลับกันไปคล้าย peristaltic wave ถ้าปวดแบบนั้นบริเวณรอบสะดือก็เป็นเรื่องของ mid gut ได้แก่ ลำไส้เล็ก จากส่วนที่สองของ duodenum jejunum ileum รวม appendix และส่วนต้นของลำไส้ใหญ่คือ ลำไส้ส่วนที่มีเลือดมาเลี้ยงจาก superior mesenteric artery ถ้าเป็นลำไส้ใหญ่ส่วนต่อไปจากนั้นอาการจะ refer ไปที่หน้าท้องบริเวณ hypogastrium ตรงกลาง จะเห็นได้ว่าความรู้ทาง anatomy และ embryology มีประโยชน์มาก

ผลการตรวจร่างกาย

T. 38.5°C PR 100 BP 140/80

No jaundice

Abdomen : Liver 2 FB below ® costal margin not tender

อภิปราย (ต่อ)

ผู้ป่วยรายนี้น่าจะมีอะไรผิดปกติที่ท่อน้ำดี ถุงน้ำดี และที่ตับที่โตผิดปกติ อาจมีการ ติดเชื้อเพราะมีไข้ แต่แปลกที่ไม่มีตัวเหลืองตาเหลือง คนไข้อายุมากผอมลงไป 3 กิโลก็ ต้องนึกถึงมะเร็งไว้ด้วย ถ้าเป็นชาวอีสานก็ควรจะต้องขอผลการตรวจอุจจาระก่อนเพื่อหาไข่พยาธิใบไม้ตับ (Opisthorchis viverrini) ถ้าพบว่ามีไข่พยาธิก็ต้องพิจารณาเรื่องของมะเร็งที่ท่อน้ำดีไว้ด้วย ตรวจแล้วจึงควรตรวจท้องด้วย ultrasound หรือทำ CT เลย และแน่นอนควร ทำ haemo-culture ไปด้วย

ผลการตรวจพิเศษ

ตรวจจุลจากระพบไข่พยาธิ *O. viverrini*

CT abdomen พบมีตับโต diaphragm ข้างขวาถูกดันขึ้นไปจากตับโต ตับ
ถุงและท่อน้ำดีมีลักษณะผิดปกติ เข้าได้กับ malignancy ได้ทำ needle biopsy จากตับ
พบลักษณะเซลล์ผิดปกติ เข้าได้กับ cholangiocarcinoma, peripheral type

การวินิจฉัยโรค

Cholangiocarcinoma

Opisthorchis viverrini infestation

ข้อมูลที่น่าสนใจ

Opisthorchis viverrini เป็นพยาธิใบไม้ตับในสุนัขและแมว พบในถุงน้ำดี
ของคนเป็นครั้งแรกในปี ค.ศ. 1908 ที่เวียดนาม เป็น *O. felineus* หรือพยาธิใบไม้ตับในแมว
ในประเทศไทยในปี ค.ศ. 1915 Leiper พบพยาธิชนิดเดียวกันจากการตรวจศพที่เชียงใหม่
และในปี ค.ศ. 1927 นายแพทย์เฉลิม พรหมมาศ ก็รายงานการพบพยาธิ *O. felineus* ในท่อน้ำดี
จากการตรวจศพผู้ชายอายุ 17 ปีจากร้อยเอ็ด แต่จากการศึกษาอย่างละเอียดของ Sadun
ในปี ค.ศ. 1953-1955 ได้ข้อสรุปว่า พยาธิใบไม้ตับในประเทศไทยเป็น *O. viverrini* ซึ่งก็ได้รับการ
ยืนยันจากผู้ศึกษาภายหลัง เมื่อ 30 ปีมาแล้ว ได้มีการประมาณว่าชาวอีสานเป็นโรค
พยาธิใบไม้ตับกว่า 3 ล้านคน ปัจจุบันก็เป็นที่ยอมรับกันว่าโรคนี้อาจยังเป็นปัญหาสาธารณสุขที่
สำคัญของคนไทยใน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ขอแนะนำให้อ่านจากตำราปรสิตวิทยาทางการแพทย์เขียนโดย คณาจารย์จาก
คณะเวชศาสตร์เขตร้อน มหิดล ซึ่งมีศาสตราจารย์ประยงค์ ระดมยศ รองศาสตราจารย์สุวณี
สุภเวชย์ และศาสตราจารย์นายแพทย์ศรัชัย หล่ออารีย์สุวรรณ เป็นบรรณาธิการ (พฤศจิกายน
2539)

ผู้ป่วยที่มีพยาธิใบไม้ตับในถุงน้ำดีเรื้อรังมีโอกาสเป็นมะเร็งท่อน้ำดีสูงมาก
พยาธิตัวอื่นที่เข้าไปอยู่ที่นั่น เช่น *Clonorchis sinensis* ก็เช่นเดียวกัน นอกจากนี้ผู้ป่วยที่เป็น
โรค Primary sclerosing cholangitis หรือเป็นโรค X-linked immunodeficiency ก็เป็นพวกที่
มีปัจจัยเสี่ยงต่อการเป็นโรคมะเร็งดังกล่าว และล่าสุดเพิ่งมีรายงานผู้ป่วยด้วยโรคเอดส์ มี
AIDS-related sclerosing cholangitis เป็น cholangio-carcinoma

แนะนำเอกสาร

1. De Groen PC, Gores GJ, La Russo NF, Gunderson LL, Nagornay DM.
Biliary tract cancers. N Engl J Med 1999; **341**: 1368-78.
2. Hayward AR, Levy L, Facchetti F, Notarangelo L, Ochs HD, Etzioni A.
Cholangiopathy and tumors of the pancreas, liver and biliary tree
in boys with X-linked immunodeficiency with hyper-IgM (XHIM).
J Immunol 1997; **158**: 977-83.

3. Hocqueloux L, Molina JM, Gervais A. Cholangiocarcinoma and AIDS-related sclerosing cholangitis. Ann Intern Med 2000; **132**: 1006-07.